

ИНСТИТУТ ЗА ПАЗАРНА
ИКОНОМИКА
2023

ЖЕНИТЕ И ПАЗАРЪТ НА ТРУДА

В БЪЛГАРИЯ

Заетост

Професии

Заплати

Анализът е изготвен с подкрепата на Фондация за свободата
„Фридрих Науман“

И.П.И

FRIEDRICH NAUMANN
FOUNDATION For Freedom.
Bulgaria

СЪДЪРЖАНИЕ

Резюме.....	2
Работна сила, заетост и безработица	3
Възрастови особености	4
Регионални особености	4
Образованието като фактор.....	5
Структура и особености на заетостта при жените	5
Предпочитания и ограничения	6
Дисбаланс между полове и длъжности	8
Безработицата сред жените	9
Работна заплата и доходи на жените	10
Ролята на семейството и децата	15

РЕЗЮМЕ

Основните изводи, които данните разкриват:

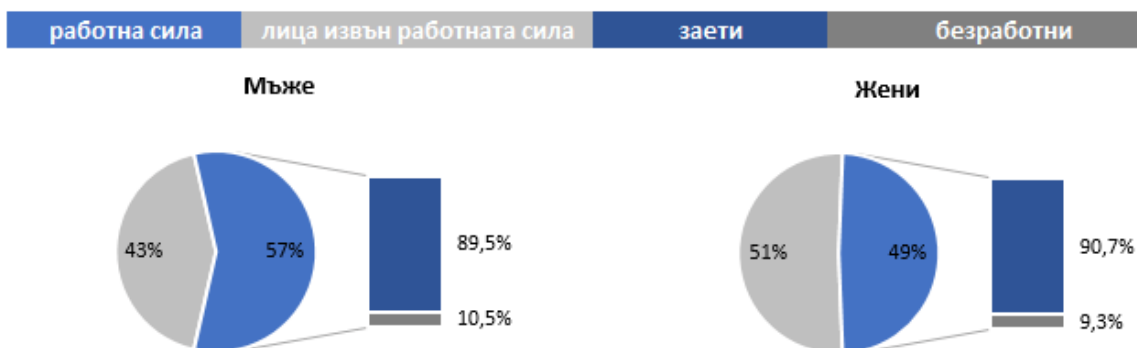
- Въпреки че по-малка част от жените са икономически активни, делът на заетите сред тях е по-висок, а на безработните по-нисък.
- Участието на жените в работната сила започва по-късно и завършва по-рано в живота им.
- Разликите при участието на мъжете и жените на трудовия пазар намаляват с нарастване на степента на образование.
- Най-голям брой жени са наети в преработващата промишленост, търговията, образованието и здравеопазването.
- Най-висок е делът на наетите жени в секторите, свързани с работата с хора – образование, здравеопазване и социална работа.
- Заплащането на жените е значително по-ниско от това при мъжете, но разликата се стопява през последните години.
- Най-големи са разликите в заплащането на мъжете и жените във финансовия сектор, здравеопазването, ИКТ сектора, преработващата промишленост и в сферата на културата, спорта и развлеченията, където заплащането на жените е над 30% по-ниско от това на мъжете.
- Има райони в страната, в които сравнително голяма част от жените изобщо не участват в работната сила.
- Докато при жените децата в семейството водят до по-ниска заетост, то при мъжете е точно обратното - децата увеличават коефициента на заетост, независимо от образованието.

Работна сила, заетост и безработица

Преброяването на населението през 2021 г. показва, че от общо 5,6 млн. души над 15-годишна възраст лицата, които предлагат труд (работната сила) са 2,9 млн. души. Делът на мъжете в работната сила от общия брой мъже в населението е значително по-висок – 57,1%, докато за жените този дял е 48,8 на сто.

Въпреки че по-малка част от жените са икономически активни, делът на заетите е по-висок, а на безработните по-нисък. Това означава, че **сравнително по-малко жени искат да работят, но сред тях заетостта е по-висока**. През 2021 г. заетите жени са 90,7% от работната сила (спрямо 89,5% при мъжете), а безработните – 9,3% (спрямо 10,5% мъжете).

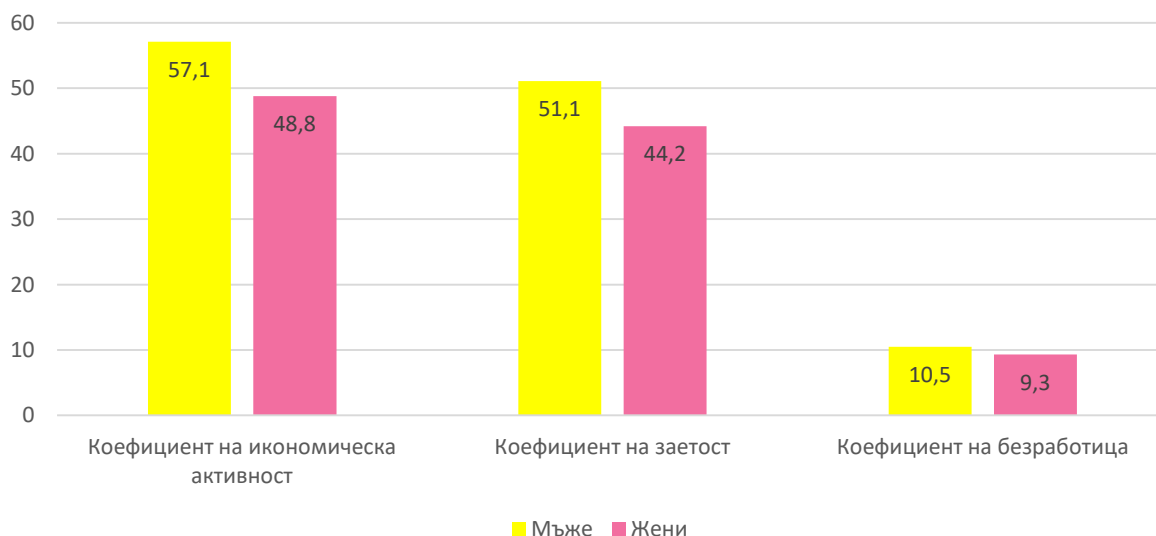
Графика 1: Население, работна сила, зети лица, безработни лица и лица извън работната сила на възраст 15 и повече години, 2021 г.

Източник: НСИ

В крайна сметка коефициентът на заетост на жените сред населението на 15+ г. през 2021 г. е 44,2% (при 51,1% при мъжете), а на безработица – 9,3% (при 10,5% при мъжете).

Графика 2: Коефициенти на икономическа активност, заетост и безработица на лицата на 15+ г., 2021 г., %

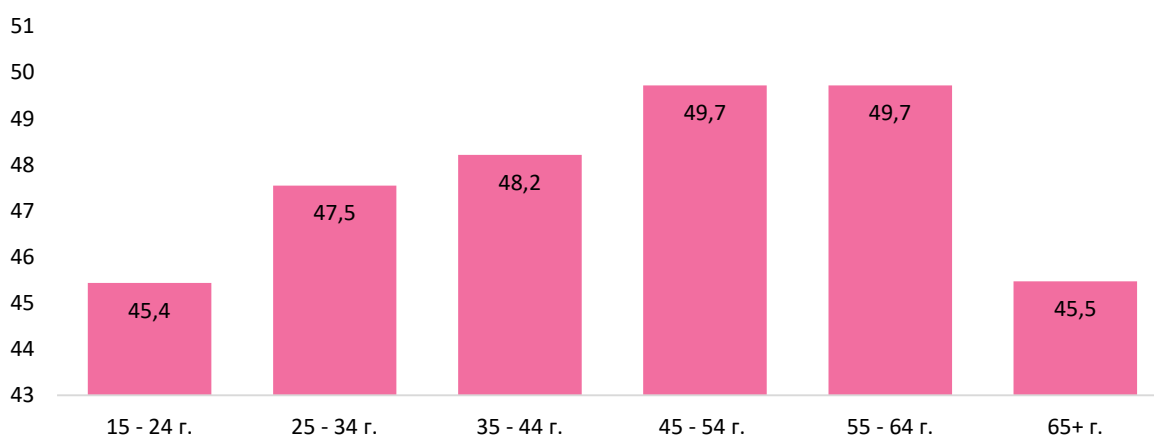

Източник: НСИ

Възрастови особености

Най-висок е дялът на жените в работната сила възрастовата група между 45 и 64 години – 49,7%. При най-ниската и най-високата възрастова група – 15-24 г. и 65+ години, участието на жените е значително по-малко. Това означава, че дялът на жените на пазара на труда е съсредоточен в най-активната възраст на трудовия живот. **Участието им в работната сила започва по-късно и завършва по-рано спрямо това на мъжете.** От общо 1.5 млн. жени, които не са икономически активни, над 70% са именно в тези две възрастови групи.

Графика 3: Дял на жените в работната сила по възраст, %, 2021 г.

Източник: НСИ

Регионални особености

Данните на областно ниво показват значителни разлики.

И при мъжете, и при жените в столицата най-голяма част от населението на 15 и повече навършени години участва в работната сила, докато в област Кърджали дялът на икономически активните е най-нисък.

В столицата 60% от жените са икономически активни (при 68% при мъжете), а в област Кърджали – 36% (при 43% при мъжете).

Областите с най-ниска разлика в дела на работната сила от населението между двата пола са Благоевград, Кюстендил и Перник (под 6 пр.п. разлика), а с най-висока – Добрич, Търговище и Шумен (с по 11 пр.п. разлика). Това отчетливо показва, че **в някои райони на страната сравнително голяма част от жените не са част от работната сила.** Тези райони се характеризират с висок дял на населението от етнически малцинства, на селското и на сравнително по-ниско образованото население.

Най-благоприятните коефициенти на заетост и безработица на жените са в столицата, а най-влошените – в област Кърджали.

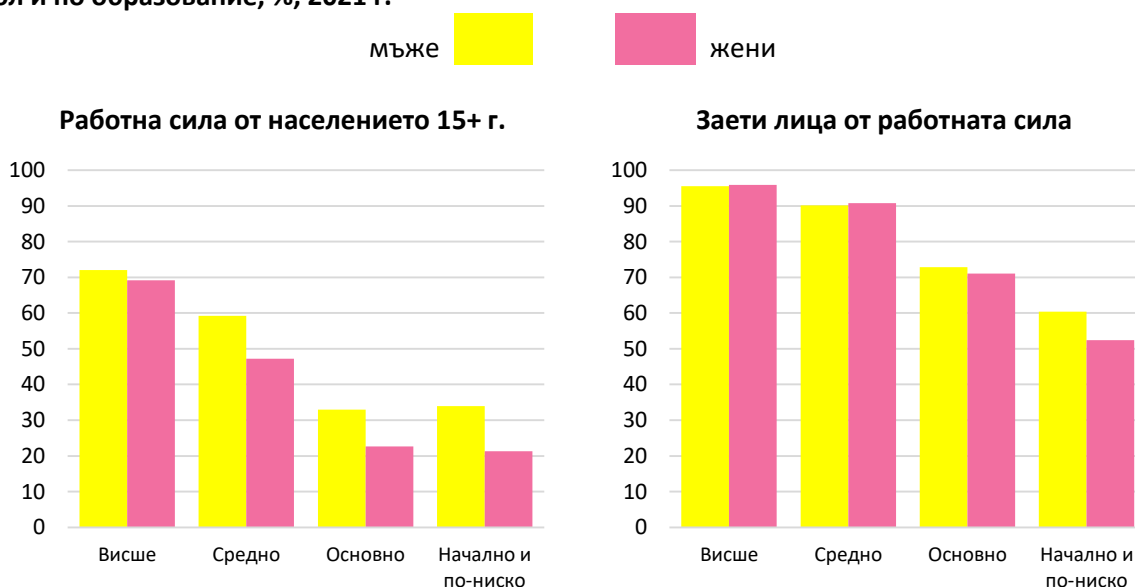
Разликата в коефициента на заетост при мъжете и жените също се запазва в клъстери на местно ниво. Най-голяма е разликата в Североизточния район (над 10 пр.п. в областите Добрич, Търговище и Шумен), а най-ниска – в Югозападния (около 5 пр.п. в областите Благоевград, Кюстендил и Перник).

Образованието като фактор

Образованието играе ключова роля за пълноценното включване на жените на пазара на труда. Данните показват, че **разликите в участието на мъжете и жените на трудовия пазар намаляват с нарастване на степента на образование.**

При висшистите участието на жените сред населението на 15+ години в работната сила е с 3 пр.п. по-ниско от това на мъжете, докато при населението с начално и по-ниско образование разликата се увеличава до 13 пр. пункта. Делът на заетите сред икономически активните жени с висше образование дори е по-висок от този на мъжете, докато при хората с начално и по-ниско образование той е по-нисък с 8 пр. пункта. Сходни са разликите между мъжете и жените според степента на образование и по отношение на безработицата. При висшистите коефициентът на безработица е един и същ, а при най-ниската образователна степен делът на безработните жени е с 8 пр. п. по-висок.

Графика 4: Работна сила и зети лица от работната сила сред населението на 15+ години, по пол и по образование, %, 2021 г.

Източник: НСИ

Структура и особености на заетостта при жените

Най-голям брой жени са наети в преработващата промишленост (221 хиляди), следвана от търговията (200 хиляди), образованието (134 хиляди), здравеопазването и социалната работа (120 хиляди), държавното управление (76 хиляди), хотелиерството и ресторантьорството (60 хиляди). В тези шест икономически дейности са наети общо 72% от жените, докато в останалите 13 сектора те са под 5%. Минимален брой от наетите жени (под 10 хиляди, или под 1%) работят в добивната промишленост и производството и разпределението на електрическа и топлинна енергия и на газообразни горива.

Графика 5: Наети жени по икономически дейности, брой лица, 2021 г.,

Източник: НСИ

Предпочитания и ограничения

Огромни са разликите и при дела на жените сред наетите в различните икономически дейности. Жените са над 80% от наетите лица в образованието. Близко толкова е и делът им в здравеопазването и социалните дейности. Те преобладават и в секторите на финансовите и застрахователни дейности, държавно управление, хотелиерство и ресторантьорство. На другия полюс - с под 20% наети жени - са традиционно доминираните от мъжете сектори като строителството и добивната промишленост.

Данните показват, че в секторите, в които е необходим личен контакт и работа с хора, са заети предимно жени, а в тези, в които се изисква основно физическа сила и работа с тежка и специализирана механизация, преобладават мъжете.

Графика 6: Дял на жените сред наетите по трудово и служебно правоотношение, %, 2021 г.

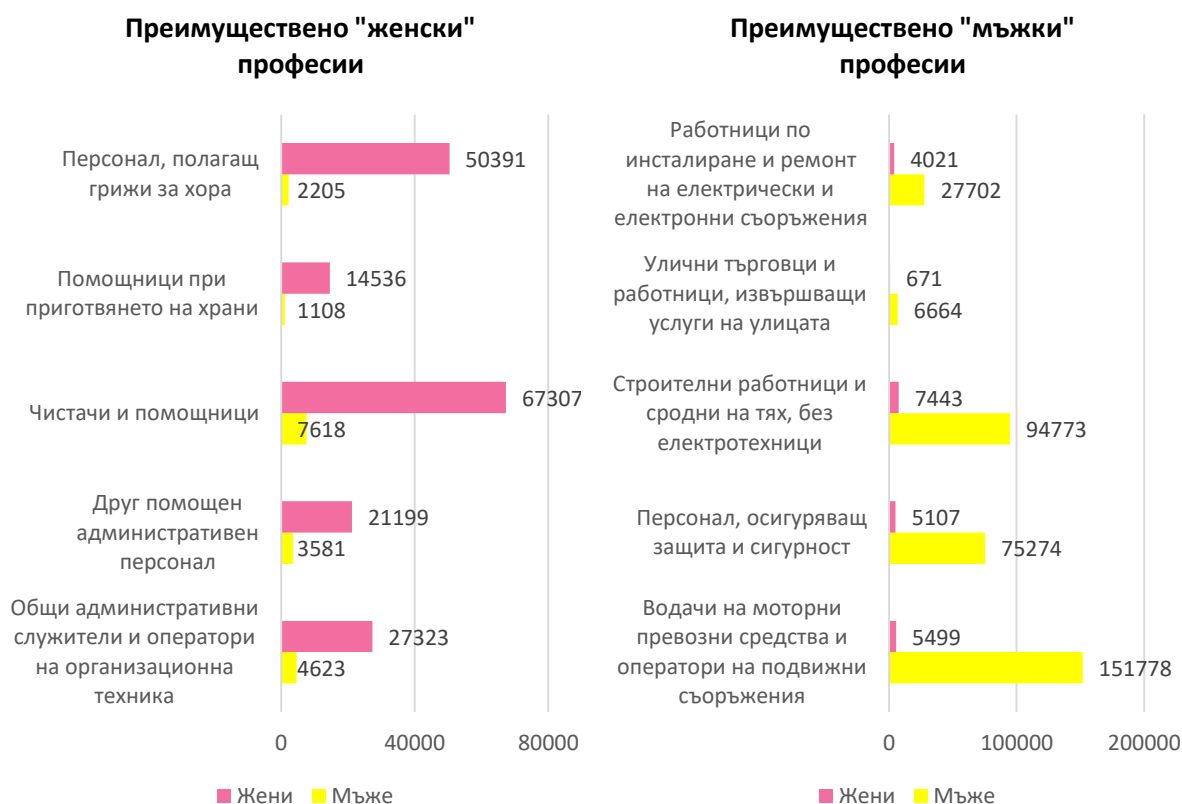

Източник: НСИ Бележка: *За прегледност на графиката официалните наименования на някои от икономическите дейности (ИД) са съкратени както следва: „Информационни и комуникационни технологии“ е ИД „Създаване и разпространение на информация и творчески продукти; далекосъобщения“, „Вик, управление на отпадъци“ е ИД „Доставяне на води; канализационни услуги, управление на отпадъци и възстановяване“, „Производство и разпространение на електричество“ е ИД „Производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия и на газообразни горива“.

Алтернативен поглед към дисбалансите между мъжете и жените в различните сектори можем да направим от разпределението по различните професии според Националния класификатор на професиите и длъжностите (НКПД). Тъй като той е много по-детайлен от представено по-горе разпределение по КИД, тук личат и много по-значителни дисбаланси – професии, при които единият от половете съставлява над 90% от работещите. Най-големият дисбаланс е при шофьорите, където 97% или 152 хил. души са мъже на фона на 5500 жени. Подобна е и картината в охранителния бранш, където жените са малко над 5 хил., докато мъжете са над 75 хил..

Сред най-феминизираните професии са тези, свързани с грижата за хора - с над 50 хил. жени и малко над 2 хил. мъже. Подобно е и съотношението в обектите за обществено хранене и чистотата – там превесът на жените е над 90%. Петте групи, в които жените формират най-голям дял се допълват от два вида административен персонал.

Графика 7: Професии с най-голям дисбаланс в разпределението на работещите по пол, брой лица, 2020 г.

*Източник: EU-SILC, изчисления на ИПИ * Оценките на броя работещи в различните професии подлежи на обичайните допускания и марж на статистическа грешка на EU-SILC*

Номинално най-голям е броят на жените, които работят като продавачи – 151 хил. Те съставляват 77% от заетите с тази професия. Значителен е делът на жените и при персоналните услуги (75 хил. жени или 75% от общо за професията), готвачите и шивачите (69 хил. или 70%), преподавателите (68 хил. или 83%). Тук е мястото да отбележим, че при десетте най-големи по общ брой на наетите групи професии жените имат поне 60% превес спрямо мъжете. Обратно, много малко са професиите, в които има относителен баланс между двата пола, като около 50% разпределение се наблюдава най-вече при тези, свързани със селското стопанство.

Голяма група работници, при които има относителен баланс, са операторите на машини и съоръжения от преработващата промишленост – 48 хил. мъже срещу 65 хил. жени.

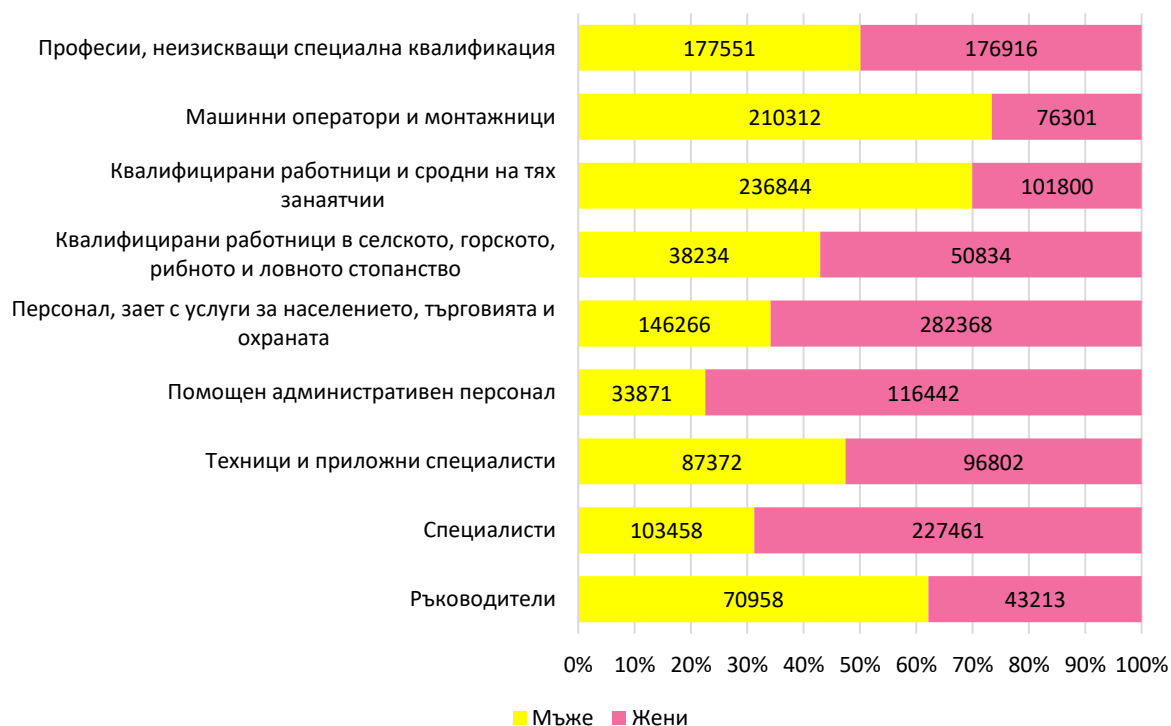
Дисбаланс между полове и длъжности

На най-общото ниво на класификацията също се наблюдават значителни дисбаланси в разпределението по пол между различните видове длъжности.

Мъжете имат значителен превес в относително нискоквалифицираните професии, а жените – при услугите, администрацията и специализираните дейности. На пръв поглед това разпределение влиза в противоречие с представеното по-долу неравенство в дохода между мъжете и жените, доколкото очакваната зависимост е, че колкото по-висока квалификация изисква дадена професия, толкова по-високо се очаква да бъде нейното заплащане.

Неравномерното търсене на труд, както и различните дялове на пазарно формираните заплати на различните нива, особено в бюджетната сфера, обаче означават, че това не е непременно вярно.

Графика 8: Разпределение на работещите според първото ниво на класификация на професиите, НКПД, брой лица, 2020 г.

Източник: EU-SILC, изчисления на ИПИ * Оценките на броя работещи в различните професии подлежи на обичайните допускания и марж на статистическа грешка на EU-SILC

Безработицата сред жените

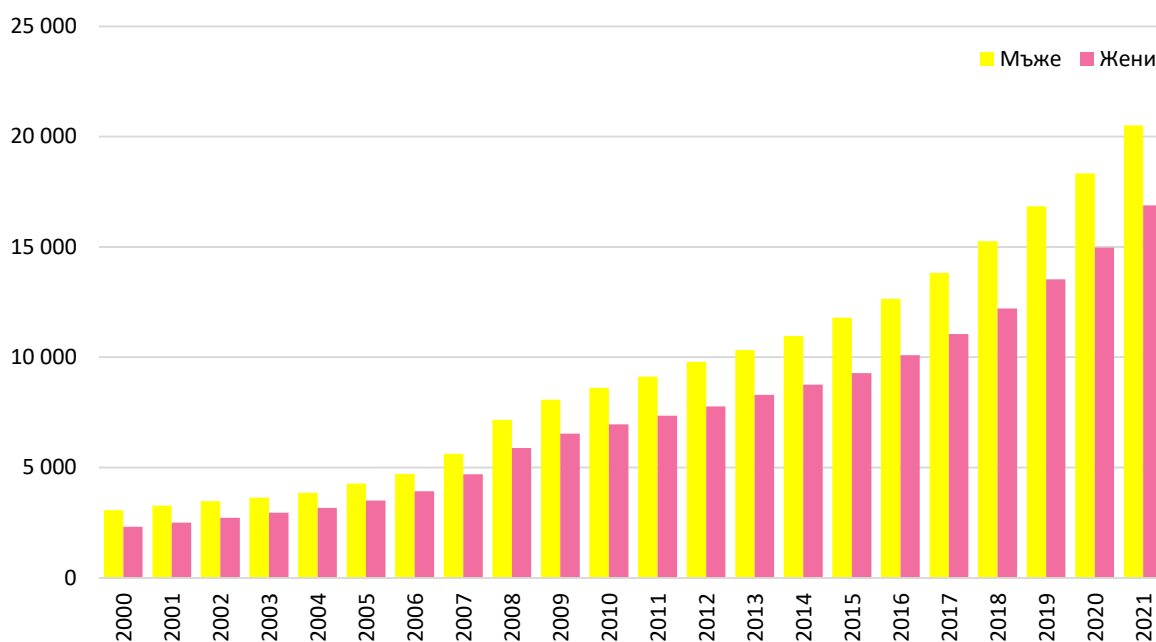
През 2021 г. броят на регистрираните безработни жени е 102 хиляди - значително по-висок от този на мъжете (79 хиляди регистрирани безработни), или 56% от всички безработни в страната. Това обаче отразява най-вече въздействието на ковид-19 върху пазара на труда, като през 2020 г. най-силно бяха засегнати икономически сектори, в които работят преимуществено жени, най-видимо в хотелите и ресторантите. Това е и причината, поради която в хода на възстановяването през 2021 г. безработните жени намаляват значително по-бързо - с почти 35 хил. на фона на 25 хил. по-малко безработни мъже.

Регионалното разпределение на безработните жени не отговаря напълно на общата структура на пазара на труд. Най-голям е броят на безработните жени в област Пловдив (8 хил.), на второ място очаквано е София (столица) със 7,6 хил. Също толкова безработни жени обаче има в Благоевград, област със значително по-малка по размер локална икономика. Причина за това е най-вече негативната динамика в някои производства на преработващата промишленост, които губят работни места значително по-бързо и не се възстановяват след кризата. Това е резултат от дългосрочни процеси на реструктуриране на икономиката, които вероятно ще продължат и ще се задълбочат.

Работна заплата и доходи на жените

Заплащането на жените остава значително по-ниско от това при мъжете. През 2021 г. средната брутна годишна заплата на наетите жени по трудово и служебно правоотношение достига 16 900 лв., а при мъжете тя е 20 500 лева. През последното десетилетие се наблюдава стабилен и постоянен ръст на заплатите и при двата пола, а разликата намалява. Докато през 2000 г. възнаграждението на жените е с близо 25% по-ниско от това на мъжете, през 2021 г. разликата е под 18%.

Графика 9. Средна брутна заплата на наетите лица по трудово и служебно правоотношение, лв.

Източник: НСИ

Най-големи са разликите в заплащането на мъжете и жените във финансовия сектор, здравеопазването, ИКТ сектора, преработващата промишленост и в сферата на културата, спорта и развлеченията. В тези икономически дейности възнаграждението на жените е с над 30 на сто по-ниско от това на мъжете. Обратно, възнагражденията на жените са по-високи от тези на мъжете в строителството, транспорта, складирането и пощите. Причината е, че това са доминирани от мъжете нискоквалифицирани професии, където жените обикновено заемат ръководни позиции. Все пак разликата в полза на жените и при тези професии не е толкова висока – около 10%.

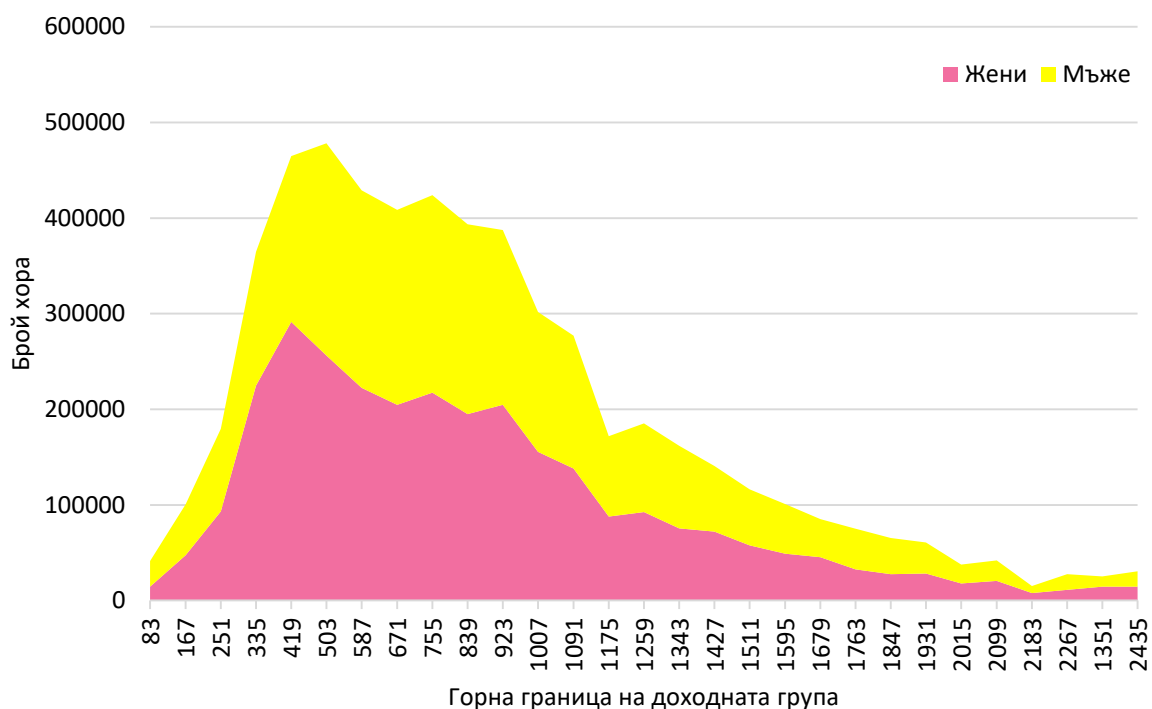
Графика 10 Средна брутна месечна заплата по пол и икономическа дейност, 2021 г., лева

Източник: НСИ

Разликите в средните заплати обаче не означават непременно разлика в стандартна на живот и разполагаемия доход. Причина за това е, че доходите на домакинствата са общи, а разходите - споделени, и единствено в едночленните домакинства заплатата е равна на дохода. Именно това виждаме и при сравнението на доходите на жените и мъжете в България според последните достъпни микроданни от EU-SILC – разликите са много малки (вж. графика 11). При жените има видимо по-висока концентрация на в долните доходни групи и около линията на бедност в сравнение с мъжете. Това обаче отразява най-вече чувствително по-големия брой на пенсионирани жени и по-голямата им средна продължителност на живота, което пък означава по-дълго време, в което малките домакинства с пенсионирани жени в тях разчитат единствено на доход от пенсия.

Графика 11: Разпределение на дохода на лице от домакинство по пол и доходни групи, брой лица

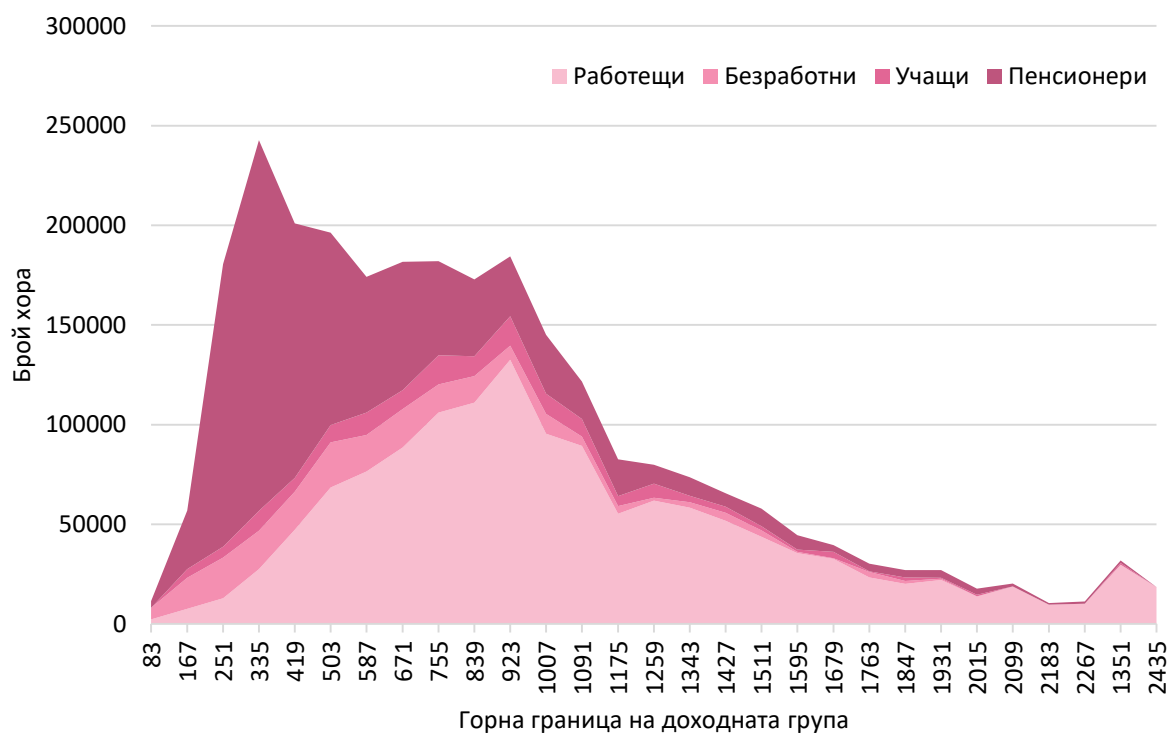

*Източник: EU-SILC, изчисления на ИПИ * Оценките на разпределението на дохода подлежи на обичайните допускания и марж на статистическа грешка на EU-SILC. Доходите над 2500 лева на лице от домакинство не са включени*

Участието на пазара на труда е от основно значение за доходите както на жените, така и на населението като цяло. Докато средните доходи на лице от домакинство за работещите жени приближават 1000 лв. месечно още през 2000 г., то за мнозинството от пенсионираните жени те гравитират около и под линията на бедност.

Прави впечатление, че при безработните жени има видимо отклонение в сравнение с разпределението на цялото население, като структурата им е отчетливо по-благоприятна. Основната причина за това е обстоятелството, че безработните мъже по-често живеят сами, докато доходите на безработните жени са подкрепяни и допълвани от тези на други членове на домакинството. Въпреки това остава верен общият извод, че активността на пазара на труда и заетостта са най-сигурният начин за преодоляване на бедността и постигане на по-висок доход.

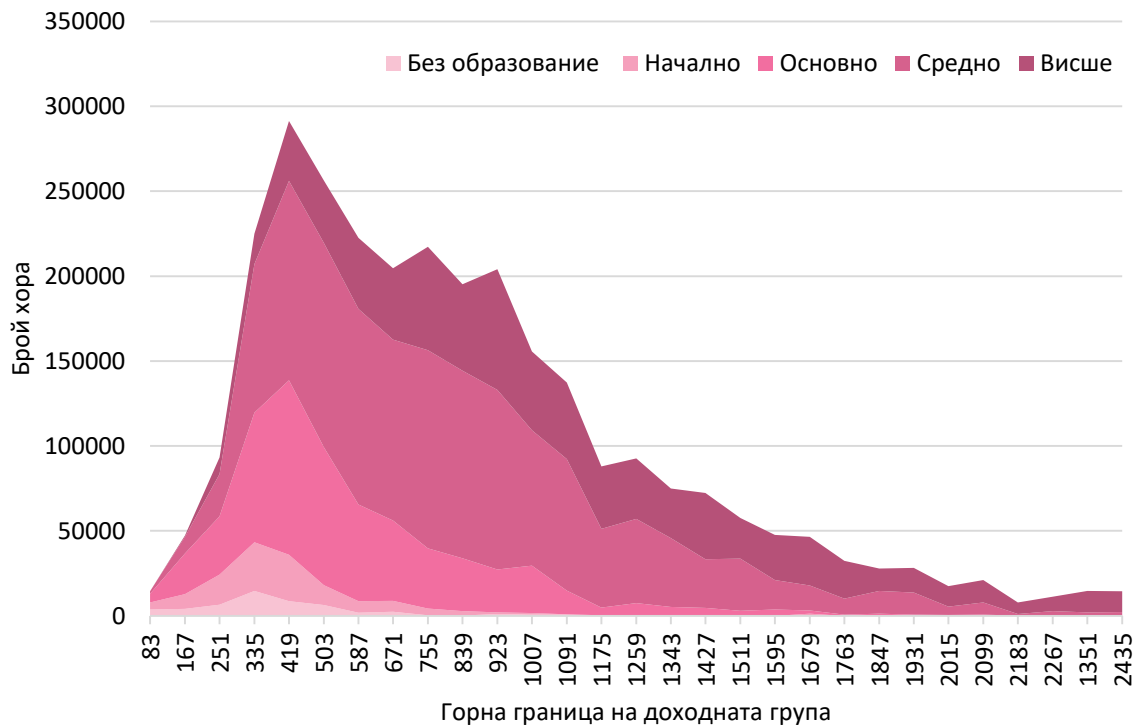
Графика 12: Разпределение на дохода на лице от домакинство на жените според икономическия статус, брой лица

*Източник: EU-SILC, изчисления на ИПИ * Оценките на разпределението на дохода подлежи на обичайните допускания и марж на статистическа грешка на EU-SILC. Доходите над 2500 лева на лице от домакинство не са включени*

Няма особени изненади и при разпределението на доходите на жените според образованието. Най-ясен негативен ефект върху дохода имат липсата на образование или завършеното начално, но при жените като цяло делът на тези две групи е значително по-нисък в сравнение с мъжете. При жените с основно образование разпределението според дохода се доближава до това, наблюдавано при жените със средно образование, които са и най-голямата група. Разпределението на дохода на жените с висше образование е значително по-благоприятно – сравнително по-равномерно и с доста по-голям брой лица в по-високите доходни групи.

Графика 13: Разпределение на дохода на лице от домакинство на жените според най-високото завършено образование, брой лица

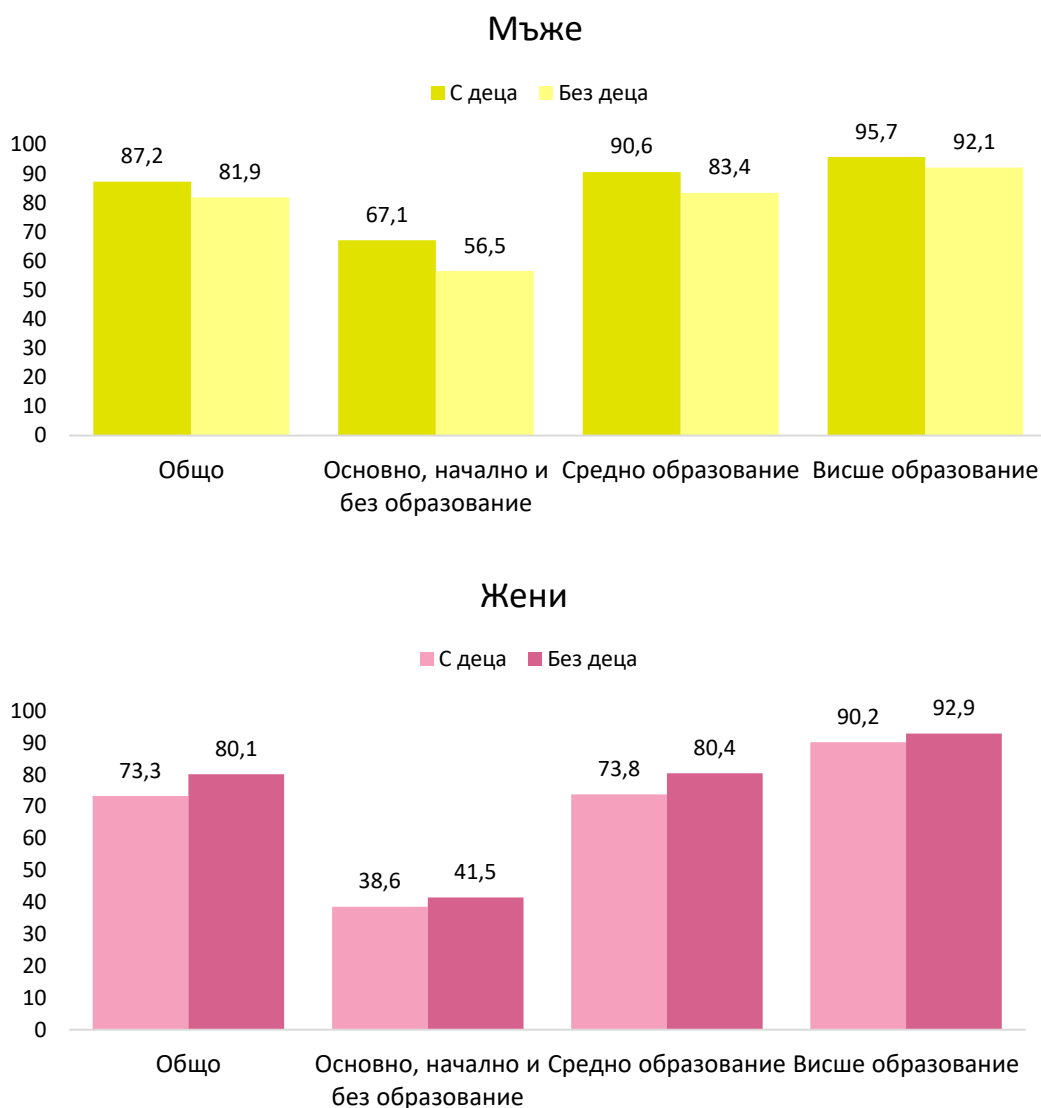

Източник: EU-SILC, изчисления на ИПИ * Оценките на разпределението на дохода подлежи на обичайните допускания и марж на статистическа грешка на EU-SILC. Доходите над 2500 лева на лице от домакинство не са включени

Ролята на семейството и децата

Често посочвана пречка пред интеграцията на жените на пазара на труда е грижата за деца и домакинския труд. Тази теза намира потвърждение в данните на Евростат за заетостта според характеристиките на домакинството.

Графика 14: Коефициенти на заетост на жените и мъжете в домакинствата с и без деца според образованието, 2021 г., %

Източник: Евростат

Наличието на деца в семейството води до относително по-ниски коефициенти на заетост при жените, независимо от образованието им. Разбира се, различното ниво на образование има значително по-голям ефект върху заетостта - от около 40% заетост при жените с до основно образование до над 90% при тези с висше. Наличието на деца в домакинството обаче намалява коефициента на заетост на жените висшисти с 3 пр.п.; аналогично е отношението и при тези с ниско образование. Прави впечатление, че при жените със средно образование разликата е дори по-голяма – почти 6 пр.п.

Докато при жените децата в семейството водят до по-ниска на заетост, то при мъжете е точно обратното – децата увеличават коефициента на заетост, независимо от образованието. Средната разлика е почти 7 пр.п. и е по-отчетлива при мъжете без висше образование. Очевидното обяснение за противоположния ефект на децата е в разпределението на ролите в семейството, като по-често жените избират да се грижат за децата и домакинството без да търсят формална и пълноценна заетост, а при мъжете изглежда е точно обратното - те се нуждаят от работни места, за да издържат домакинството. Разбира се, възможно е и друго обяснение, според което работещите мъже, и съответно тези със сравнително по-високи заплати, по-лесно намират партньор, с когото да създадат семейство и деца.